

Prijevod i komentar predgovora tefsira *El-Mizān*

Muhammed Husejn Tabataba'i¹

Sažetak

Muhammad Husayn Tabataba'i (1903–1981), poznat kao Allama Tabataba'i, jedan je od najvećih iranskih šiitskih filozofa u XX stoljeću. Njegovo najpoznatije djelo je tefsir (komentar Kur'ana) pod naslovom *Al-Mizān fī tafsīr al-Qur'ān* u dvadeset tomova na kojem je radio od 1954. do 1972. godine. U svom predgovoru (*al-muqaddima*) *Al-Mizāna* Tabataba'i sažeto opisuje metod istraživanja (*maslak al-bahth*) kojeg primjenjuje u tom djelu. Također, koncizno govori o historiji tefsira, uzrocima razilaženja u tefsiru, starijim i novijim tefsirskim metodima i njihovim nedostacima te o vlastitim metodološkim pogledima i njihovim interpretativnim konsekvencama. Zbog nesumnjive tefsirske važnosti i originalnosti predgovora *Al-Mizāna*, autor rada nudi njegov prijevod na bosanski jezik uz kratke komentare u fusnotama.

Ključne riječi: *al-muqaddima*, prijevod, komentar, *tafsir*, metod.

¹ Muhammed Husejn Tabataba'i (1903–1981) – jedan od najvećih iranskih šiitskih filozofa u XX stoljeću; njegovo najpoznatije djelo je tefsir pod naslovom *El-Mizān fī tefsīr al-Qur'ān* u dvadeset tomova na kojem je radio od 1954. do 1972. godine; poznat je kao Allame Tabataba'i. – Prijevod predgovora (*el-muqaddime*) na bosanski urađen iz izdanja *El-Mizāna* iz 1430. h., Menšūrāt dhevi l-qurbā, Kom.

Hvala Allahu Koji je objavio Furqan (Kur'an) Svome robu da bi svim svjetovima bio opominjatelj; i neka je blagoslov na onoga koga je On učinio svjedokom, donosiocem radosnih vijesti, opominjateljem i pozivateljem Uzvišenom Allahu, Njegovim dopuštanjem, i svjetiljkom koja sija, i na njegov Ehl-i bejt od kojih je Allah odstranio svaku nečist i potpuno ih očistio.

Predgovor: U kojem ćemo sažeto opisati metod istraživanja (*mesleku l-bahth*) značenja ajeta Časnoga Kur'ana u ovom djelu.

Tefsir, koji predstavlja objašnjenje značenja kur'anskih ajeta (*bejān me'āni l-ajāti l-qur'anijje*) i otkrivanje njihovih intencija i značenja (*kešf 'an meqāsidihā ve medālīliha*), spada u najraniju naučnu aktivnost koju su poduzeli muslimani. Historija ove aktivnosti, zvana tefsir, otpočinje samim objavljivanjem Kur'ana, kao što je to jasno iz ajeta:

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ

Kao što smo vam Mi Poslanika poslali, jednoga od vas, da vam kazuje ajete Naše, da vas očisti, da vas pouči Knjizi i mudrosti (Al-Bekare, 151).

Prva generacija mufessira (komentatora Kur'ana) među muslimanima bila je skupina ashaba (pod ashabima mislimo na druge a ne na Aliju, a. s., zato što on i imami iz njegova potomstva imaju drugi status² kojeg ćemo kasnije izložiti) poput Ibn Abbasa,³ Abdullaha ibn Omera,⁴ Ubejja⁵ i drugih koji su se bavili tefsiriom. Tadašnje istraživanje (značenja

² Prema učenju ehli-sunneta, hazreti Alija je jedan od velikih ashaba i četvrti pravovjerni halifa; otac dvojice Poslanikovih, a. s., unuka; prema mnogim učenjacima, prvi muškarac koji je primio islam; odgajan u kući Vjerovjesnika, a. s., i pod njegovim nadzorom; svjedok svih događaja sa Poslanikom, a. s.; jedan od deseterice onih kojima je zajamčen Džennet; pobratim Božijeg Poslanika, a. s.; jedan od onih koji su sakupili Kur'an i čitavog ga izložili pred Vjerovjesnikom, a. s. (više v.: Dželaluddin es-Sujuti, *Povijest halifa*, prev. M. Prljača, Novi Kevser, Sarajevo, 2003, 277–309)

³ Abdullah ibn Abbas (u. 68/687) – rodočelnik rane mekkanske škole tefsira; nazvan *terdžumānu-l-Qur'an* (tumač Kur'ana), *sultānu-l-mufessirīn* (sultan mufessira), "otac tefsira" (Goldziher).

⁴ Abdullah ibn Omer (u. 74/693) – sin hazreti Omera ibn el-Hattaba, r. a., drugog halife; autoritet u hadisu i fikhu.

⁵ Ubejj ibn Ka'b – rodočelnik rane medinske škole tefsira; bio jedan od "kuttabu-l-Vahj" (pisara Objave) i "sejjidu-l-qurra" (jedan od najboljih poznavalaca učenja Kur'ana); dobro je poznao *me'āni-l-Qur'an* (značenja Kur'ana), a najbolje je poznao judaizam i ranije objavljene Knjige; bio je poznavalac esbab-i-nuzula i kur'anske tematike, zatim početaka i krajeva kur'anskih ajeta i sura i *neshā*; umro u vrijeme hilafeta Omera, r. a.

ajeta) ograničavalo se na njihov lingvistički aspekt, događaje povezane sa objavljivanjem i, neznatno, na tumačenje jednog ajeta drugim ajetom. Također, neznatno su se u tefsiru koristile predaje tradirane od Vjerovjesnika, s. a. v. s., o nekim događajima, spoznajama o počecima stvaranja, eshatološkim pitanjima i sl.

Isto ovo odnosi se i na mufessire iz reda tabi'ina kao što su Mudžahid⁶, Katade⁷, Ibn Ebi Lejla⁸, Ša'bi⁹, Suddi¹⁰ i drugi koji su živjeli u drugom stoljeću po Hidžri. U odnosu na mufessire ashabe, kao njihove prethodnike, tabi'ini mufessiri nisu ništa dodavali njihovoj metodi izuzev što su se više oslanjali na tefsir putem predaja (uključujući i one koje su skovali Jevreji i dr.). Oni su navodili ove predaje (u tefsiru) o kazivanjima, spoznajama koje se odnose na stvaranje poput stvaranja nebesa, nastanka Zemlje i morā, utvrđenog Irema,¹¹ pogreškama vjerovjesnikā, izmjenama Svetih Knjiga i drugim sličnim stvarima. Nekada se ovakve stvari mogu pronaći i u tefsiru tradiranom od ashaba.

Nakon Vjerovjesnika, s. a. v. s., za vrijeme halifa, kada su susjedne zemlje bile osvojene, muslimani su došli u dodir sa različitim sljedbama i bili uvučeni u vjerske diskusije sa učenjacima drugih i različitih vjera i sljedbi. I tako nastaje *kelamsko* istraživanje (*el-baḥthu-l-kelāmi*). Također, krajem prvog stoljeća po Hidžri, za vrijeme Emevija, prevedena je grčka filozofija (*felsefe jūnān*), a zatim se s tim nastavilo i za vrijeme Abbasija, tako da se među muslimanskim istraživačima, u III st., raširilo filozofsko-intelektualno istraživanje (*el-baḥthu-l-'aqliju-l-felsefi*).

Zbog širenja filozofskog istraživanja, istovremeno, pojavljuje se i tesavvuf; ljudi su, s druge strane, umjesto formalnog i racionalnog istraživanja, inklinirali vjerskoj spoznaji putem samoborbe (*mudžāheda*) i duhovnih vježbi.

Jedna skupina ljudi sebe je nazvala ljudima hadisa (*ehlu-l-hadīth*), a koja je vjerovala da spas zavisi od vjerovanja u očigledna vjerska značenja (*zavāhiru-d-dīnīje*) bez bilo kakvog racionalnog istraživanja izuzev lingvističkog istraživanja riječi.

⁶ Mudžahid ibn Džebr el-Mekki (u. 104/721) – učenik hazreti Ibn Abbasa.

⁷ Katade (u. 118/736) – muhaddis, mufessir, lingvist, učenik Abdullaha ibn Mes'uda.

⁸ Ibn Ebi Lejla (u. 83?/702?) – fakih, kadija, muhaddis.

⁹ Amir eš-Ša'bi (u. 103/721) – učenik Abdullaha ibn Mes'uda.

¹⁰ Suddi (u. 127/744) – učenik Abdullaha ibn Mes'uda.

¹¹ Grad plemena Ad.

Nakon što su se raširili pravci po kojima su postupali, istraživači tefsira razišli su se u svojim metodama istraživanja. U pogledu razumskih istraživanja nisu se mogli usaglasiti; jedino u čemu su se usaglasili jesu riječi La ilahe illellah (Nema Boga osim Allaha) i Muhammedu-r-Resulullah (Muhammed je Allahov Poslanik).

Razišli su se u pogledu značenja (Božijih) imena (*esmā'*), atributa (*sifāt*) i Njegovih djela (*ef'āl*); u pogledu nebesa i Zemlje onoga što je na njima, o kada i kaderu (sudbinskom određenju), o predestinaciji (*džebr*), prepuštanju stvari Uzvišenom Allahu, o nagradi i kazni, o smrti, berzahu, proživljenju, džennetu i džehennemu. Ukratko, o svemu onome što se, na bilo koji način, tiče vjerskih spoznaja i istina (*el-haqā'iq ve l-me'ārif ed-dīnīje*). Tako su se razišli u pogledu metoda istraživanja značenja kur'anskih ajeta; svaka grupa je pristupala Tekstu shodno svojim pogledima i metodama.

Muhaddisi su tefsir ograničili na predaju (*rivāje*) od prethodnika (*selef*) iz reda ashaba i tabi'ina. Oni su išli tim putem gdje god ih je vodila predaja, a zaustavljali bi se onda kada ne bi našli nikakvu predaju i koja ne bi imala očigledno značenje, bez potrebe za istraživanjem, postupajući prema ajetu: وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا *Oni, pak, koji su duboko u nauku upućeni govore: "Mi u to vjerujemo, sve je to od našega Gospodara!"* (Ali Imran, 7)

Ali su u tome pogriješili jer Uzvišeni Allah u Svojoj Knjizi ne anulira racionalni dokaz (*hudždžetu-l-'aql*). Kako bi to i moglo biti kada se autentičnost Knjige njime dokazuje?! S druge strane, riječi ashaba i tabi'ina nije učinio dokazom,¹² a čija su mišljenja jasno različita. On, Uzvišeni, nije (nas) pozvao u sofistiku koja prihvata kontradiktorna i proturječna mišljenja, On (nas) je pozvao na razmišljanje o kur'anskim ajetima kako bi se otklonilo svako vidljivo razilaženje u njima. On je

¹² Među ehli-sunnetskim učenjacima iskristalizirala su se četiri stava u pogledu *hudždžijeta* (obavezujućeg dokaza) tefsira i fetvi ashaba: (1) iskaz ashaba ili njegov tefsir apsolutno su obavezujući autoritet kojem se daje prednost nad *qijāsom* i svakim drugim tefsirima (imam Mālik, imam Ahmed ibn Hanbel, Ibn Tejmije, Ibn Qajjim i dr.); (2) iskaz ashaba je obavezujući autoritet samo ako se odnosi na povod Objave ili na ono što se ne može subjektivno razmatrati (*mā lā medžāl li-r-re'j fihi*); (3) samo iskazi prve dvojice halifa su apsolutno obavezujući; (4) Iskaz ashaba nije obavezujući dokaz, što je mišljenje mnogih pravnika i teologa uključujući Ebū Hāmida el-Gazālīja, Ibn Hazma, El-Āmidīja, Muhammeda 'Alīja eš-Ševkānīja i dr. (šire v. Ali Suleiman Ali, *A Brief Introduction to Qur'anic Exegesis*, International Institute of Islamic Thought, 1438/2017, str. 50–60).

objavio Kur'an kao Uputu, Svjetlo i Objašnjenje za sve! Zašto bi, onda, jedno svjetlo svijetlilo drugim svjetlom?! Zašto bi se jedna uputa vodila drugom uputom i zašto bi se "Objašnjenje za sve" objašnjavalo drugim riječima mimo njega?!

Što se tiče mutekellimuna (teologa), oni su se pozivali na različita sektaška (mezhebska) mišljenja slijedeći u tefsiru ono što korespondira njihovom učenju i prihvatajući to, dok su interpretirali (*te'vīl*) ono što tome proturječi onako kako to omogućava sektaško mišljenje. Odabiranje posebnih učenja i prihvatanje posebnih metoda i pogleda uzrokovano je različitim naučnim pogledima ili nečim drugim poput slijepog oponašanja (taklida) ili nacionalnog fanatizma; ali ovdje nije mjesto da se time bavimo. Zapravo, takav metod istraživanja bolje je nazvati primjenom (*tatbīq-om*) negoli tefsirrom.

Postoje dva različita načina objašnjenja značenja nekog kur'anskog ajeta. Jedan je da se upita: "Šta Kur'an kaže?", a drugi da se upita: "Šta je neophodno da se protumači ovaj ajet?». Prvi način iziskuje da se prilikom istraživanja zaboravi bilo koja teoretska stvar, a da se osloni na ono što nije teoretske naravi, dok drugi način iziskuje postavljanje teorijā o određenom pitanju i njihovo prihvaćanje te, onda, na temelju njih poduzeti istraživanje. Poznato je, naime, da ovaj način istraživanja u *kelamu* ne predstavlja istraživanje samog značenja.

Što se tiče filozofa, za njih važi isto ono što i za mufessire mutekellimune; oni su upali u ponor primjene i interpretacije (*te'vīl*) ajeta suprotne njihovim vanjskim značenjima priklanjajući se, u jednom najopćenitijem smislu, filozofskim disciplinama (*funūnu-l-felsefe*), a pod kojima podrazumijevam: matematičke, prirodne i Božanske nauke te praktičnu filozofiju. Ovo se posebno odnosi na peripatetičare (*meša' ijīn*) koji su interpretirali ajete o metafizičkim činjenicama, ajete o stvaranju i nastanku nebesa i Zemlje, ajete o berzahu i proživljenju; čak su interpretirali i ajete koji ne korespondiraju pretpostavkama i temeljnim principima koje nalazimo u fizici (*'ilmu-t-tabī'i*) u pogledu ustroja univerzalnih i partikularnih orbita, poretka prirodnih elemenata i drugih pitanja, eksplicitno izjavljujući da su mišljenja o tim pitanjima različita i to na temelju zadatih principa a ne na temelju jasnih dokaza.

Što se tiče mutesavvifa (sufija), oni su usmjereni na unutarnje aspekte stvaranja i bave se unutarnjim svjetovima, a ne izvanjskim svijetom i njegovim kosmičkim znakovima, ograničavajući se u svojim istraživanjima na *te'vīl* (unutarnje značenje ajeta), a odbijajući vanjsko

značenje Objave (*Tenzil*).¹³ Time su hrabрили ljude na *te'vīl* temeljeći ga na poetskim izražavanjima i koristeći bilo šta kao dokaz za bilo šta. Čak su u tumačenju ajeta koristili i numeričke vrijednosti rečenica (*hisābu l-džumel*) i *vračali* značenja riječi na stare spise i objašnjenja te na "svijetleća" i "tamna slova".

Jasno je da Kur'an nije objavljen kao Uputa samo sufijama; on se ne obraća onima koji znaju numeričke vrijednosti brojeva, kosmosa i slova, niti se njegove spoznaje temelje na proračunima astronoma (*ehlut-tendžim*) onda kada je znanje o tome preneseno iz grčkog u arapski.

Naravno, postoje brojne predaje od Vjerovjesnika, s. a. v. s., i imama Ehli-bejta, mir na njih, iskaza poput ovog: "Kur'an ima *zahr* (vanjsko) i *batn* (unutarnje), a njegov *batn* ima *batn* do sedam ili sedamdeset *batnova*..."¹⁴ Međutim, oni su pridavali jednaku važnost *zahru* kao i *batnu*; zanimali su se za Objavu kao što su se zanimali i za njezinu interpretaciju (*te'vīl*). Na početku sure Ali Imran, ako Bog da, objasniti ćemo *te'vīl*, pod kojim se misli na značenje suprotno vanjskom značenju ajeta, u terminima novogovora muslimana nastalog nakon objave Kur'ana i širenja islama. Ono što Kur'an podrazumijeva pod riječju *te'vīl* u svojim ajetima nije "značenje" i "ono što se podrazumijeva".

¹³ Odbacivanje vanjskih značenja Objave, zapravo, nije svojstveno ranim sufijama; oni su insistirali na jednakosti *zāhira* i *bātina*. Oni koji su, kasnije, insistirali na *bātinu* nauštrb *zāhira* jesu batinije / isma'ilije / ta'limije. Zato sufijski tefsir (*tefsīr remzī* ili *išārī*) valja razlikovati od *tefsīr išārī el-bātini*. Ehli-sunnet u cjelini ovu drugu vrstu tefsira osuđuje i odbacuje zbog toga što *batinije* negiraju očigledna značenja kur'anskoga Teksta (*zāhir*), što nije slučaj sa prvom vrstom *išārī* tefsira, v.: Sujuti, *El-Itqān fi 'ulūmi-l-Qur'ān*, Dāru-l-kutubi-l-'arebi, Bejrut, 1999, 2/458; Zerqani, *Menāhilu-l-'irfān fi 'ulūmi-l-Qur'ān*, Dāru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1988, 2/87.

¹⁴ U ehli-sunnetskim izvorima i komentarima Kur'ana navodi se sljedeći hadis: "Svaki ajet ima *zahr* (vanjsko) i *batn* (unutarnje); svaki harf ima *hadd* (granicu), a svaki *hadd* ima *muttale'* (ishodište)", koji se ocjenjuje kao mursel-hadis. Sujuti je u svome *Itqānu* sabrao nekoliko mišljenja o vezi sa pojmovima *zahr* i *batn*: a) *Zahr* Kur'ana je njegov izgovor (*lafz*), a *batn* je njegovo tumačenje (*te'vīl*); b) "Kazivanja koja Uzvišeni Allah kazuje o prijašnjim narodima i onome čime su kažnjeni jeste *zahr*, tj. vijesti o propastima drevnih naroda koje Kur'an navodi; a *batn* je pouka za buduća pokoljenja i upozorenje da ne čine ono što su oni činili kako im se ne bi presudilo onako kako se presudilo onima prije njih" (Ebu 'Ubejde); 3) "*Zahr* Kur'ana su značenja koja se ukazuju učenjacima *zāhira* (*ehlu-l-'ilm*), a *batn* Kur'ana su njegove tajne koje Allah čini dostupnima posjednicima duhovnih istina (*ehlu-l-haqā'iq*)" (Ibnu-n-Neqib) (v. *El-Itqān fi 'ulūmi-l-Qur'ān* 2/459–460).

U ovom vremenu pojavio se novi metod (*meslek dʒedīd*) u tefsiru. Naime, neki pripadnici islama, pod dubokim utjecajem prirodnih nauka ('*ulūmu-t-tabī' ijje*), koje se temelje na osjetilu i eksperimentu, i društvenih nauka ('*ulūmu-l-idžtimā' ijje*), koje se oslanjaju na indukciju, inkliniraju evropskim filozofima empiristima (*hissijjīn*) ili pragmaticima (percepcija nema vrijednosti izuzev ako se temelji na činu u mjeri koju određuju životne potrebe na temelju predestiniranosti).

Ovi kažu da nije moguće da se vjerske spoznaje protive metodu kojeg potvrđuje naučno znanje (u egzistenciji postoji samo materija i njezine osjetilne karakteristike): ono o čijem postojanju izvještava vjera, ali što nauka poriče, poput Arša, Kursa, Levha i Kalema (Pera) potrebno je podvrći *te'vīlu* kao što je to slučaj i sa onim što vjera potvrđuje a nauka o tome šuti, poput Proživljenja, nužno je saobraziti sa materijalističkim zakonima (*el-qanānu-l-māddijje*).

Ono na čemu se temelji Vjerozakon poput Objave, meleka, šejtana, vjerovjesništva, poslanstva, imameta itd., jesu samo duhovne stvari (*umūr-rūhijje*), a duh je materijalan i vrsta materijalne karakteristike. Vjerozakon je manifestacija posebnih društvenih prilika, čiji se zakoni grade na korisnim mišljenjima kako bi se utemeljilo dobro i prosperitetno društvo.

Ovi dalje kažu da se ne može imati povjerenja u predaju (tradiciju) zbog toga što u njoj ima i lažnih stvari, osim onoga što se slaže sa Knjigom. A što se tiče same Knjige, nije dopušteno da se njezino tumačenje temelji na pogledima i različitim prijašnjim mišljenjima ustanovljenim razumskim dokazima koje nauka, na osnovu osjetila i eksperimenta, niječe. Zapravo, nužno je Kur'an tumačiti Kur'anom, izuzev onoga što potvrđuje nauka.

Ovo je, ukratko, ono što ovi kažu ili ono što nužno proizlazi iz slijeđenja osjetilnog i eksperimentalnog metoda kojeg oni primjenjuju u tefsiru i koji ih vodi toj metodi u tefsiru. Ovdje se sada nećemo baviti njihovim naučnim i filozofskim principima koje su oni prihvatili i na temelju njih utemeljili ono što su utemeljili, ali treba reći da ono što su oni postavili nausprot metoda prethodnika u tefsiru (čiji je cilj bila primjena a ne tumačenje), jednako je upereno i protiv njihovog metoda u tefsiru; oni su jasno izjavili da je pravi tefsir onaj u kome se Kur'an tumači Kur'anom. Ako je to tako, zašto onda naučne teorije uzimaju kao nešto što treba prihvatiti i što nije moguće izbjeći?! Ovim su samo opovrgli metod prethodnika.

Ako razmisliš o ovim spomenutim metodama tefsira, zapazit ćeš da sve one imaju isti nedostatak, a on je: nametanje rezultata naučnih ili filozofskih istraživanja značenjima kur'anskih ajeta. I tako je tefsir zamijenjen primjenom (*tatbīq*), a primjena je nazvana tefsikom, čime su istine Kur'ana postale alegorije (*medžāzāt*), a očigledna značenja ajeta sredstvo interpretacijā (*te'vīlāt*).

Nužno je ovdje spomenuti (kako smo na to ukazali na početku) da Kur'an sam sebe definira da je on "Uputa svim svjetovima", "Jasno Svjetlo" i "Objašnjenje za sve", ali su ovi učinili da on bude vođen nečim drugim, da bude osvijetljen nečim drugim i da bude objašnjen nečim drugim! Šta je to "nešto drugo"?! Šta ono ima?! Kako se i čime dolazi do njega?! I šta to treba biti referenca kada postoje različita tumačenja, a postoje itekako različita tumačenja! Kako da to bude slučaj kada se to nije dogodilo zbog bilo kakvog razilaženja u razumijevanju (pojedinačne riječi ili rečenice u uobičajenom arapskom jeziku). Kur'an je govor na čistom arapskom jeziku: Arap ili nearap koji zna taj jezik i stilove izražavanja Arapa nema problema u njegovom razumijevanju. Nema nijednog ajeta u Kur'anu (kojih je više od šest hiljada) čije je razumijevanje nejasno i komplicirano i čije značenje zbunjuje um u pogledu razumijevanja. Zašto? Naime, Kur'an je najrječitiji govor (*efsahu-l-keḷām*), a uvjet rječitosti jeste odsustvo nejasnosti i kompliciranosti. Čak i oni ajeti koji se ubrajaju u nejasne (*mutešābih*), kao što su derogirani ajeti i njima slični, krajnje su jasni u pogledu razumijevanja (*mefhūm*), oni su nejasni samo u pogledu značenja (*murād*), što je očigledno. Svako razilaženje jeste oko ispravnosti onoga na šta se odnosi značenje jednostavnog ili složenog izraza, tj. na idejno i potvrđeno značenje.

Objašnjenje – Uobičajeno je da (kao što je rečeno), kada čujemo riječi ili izraze, da odmah nužno pomislimo na njihova materijalistička značenja (*me'āni-l-māddijje*) ili na ono što je povezano sa materijom. Naime, materija je ta koja utječe na naša tijela i naše moći povezane sa materijom na ovom svijetu i kada čujemo riječi kao što su život, znanje, moć, sluh, vid, govor, volja, zadovoljstvo, srdžba, stvaranje, zapovijed odmah pomislimo na materijalističke manifestacije njihova razumijevanja. Isto tako, kada čujemo izraze poput neba, Zemlje, Ploče, Kalema, Arša, Kursa, melek i njegova krila, šejtan, njegovo pleme i njegova konjica i sl., prvo što nam naumpada jesu njihove prirodne manifestacije.

Također, kada čujemo da je Uzvišni Allah *stvorio* svijet, da je *uradio* to i to, da je *znao* to i to, da je *želio* ili *želi*, ili da je *htio* ili *hoće* to i to, mi

značenje ovih djela ograničimo na vrijeme (*zemān*) tumačeći to na za nas uobičajen način.

Nadalje, kada čujemo ajete *ve ledejnā mezīd*¹⁵ (a od Nas i više); *lettekhadhnāhu min ledunnā*¹⁶ (zabavljali bismo se onako kako Nama dolikuje); *ve mā 'indellāhi khajr*¹⁷ (a ono što je kod Allaha je bolje); *ilejhi turdže 'ūn*¹⁸ (Njemu ćete se vratiti) mi značenje Božijeg prisustva ograničimo na mjesto (*mekān*).

Ili, kada čujemo ajet *Idhā erednā en-nuhlike qarjeten emernā mutrefihā...*¹⁹ (Kada hoćemo jedan grad uništiti, prepustimo onima koji su u njemu na raskoš navikli...); *Jurīdullāhu bikumu-l-jusr*²⁰ (On, Allah, želi da vam olakša) mi pomislimo da riječ *irāda* (htijenje, volja) ima isto značenje u svakom ajetu, kao što je to slučaj sa našim htijenjem i voljom po kojima, onda, uspostavljamo analogiju.

Ovo je naš postupak u pogledu značenja svake riječi i to je sasvim prirodno. Nama je nužno da uspostavimo riječi zarad društvene potrebe za međusobnim razumijevanjem i sporazumijevanjem, a društvo se povezuje sa čovjekom kako bi ispunilo njegove ljudske, materijalne potrebe. Mi smo uspostavili riječi u skladu sa stvarima sa kojima ih povezujemo i ciljevima koji su potrebni nama ljudima.

Potrebno je da budemo svjesni sljedećeg: Materijalne stvari se neprestano mijenjaju s promjenom potreba na putu razvoja i usavršavanja. Npr., prva lampa koju je čovjek koristio bila je posuda sa fitiljom i nešto ulja koje je potpaljivalo fitilj kako bi on svijetlio i to se neprestano usavršavalo sve do električne sijalice danas; od prve lampe nije ostao nijedan dio izuzev izraza "lampa".

Isti je slučaj i sa mjerilom koje se nekada koristilo i mjerilom koje se danas koristi, npr. za mjerenje temperature, ili sa oružjem koje se nekada koristilo i oružjem koje se koristi danas. Imenovane stvari su se toliko promijenile da se nijedan dio originala u njima ne može pronaći, no i pored toga, ime je ostalo isto. To pokazuje da je ime nečega to što je krajnji cilj, a ne njegov oblik ili forma. I sve dok cilj ostaje mjerenje,

¹⁵ Qaf, 35.

¹⁶ Al-Enbija, 17.

¹⁷ Ali Imran, 198; Al-Qasas, 60; Aš-Šura, 36; Al-Džumu'a, 11.

¹⁸ Al-Beqare, 28, 245; Junus, 56; Hud, 34, itd.

¹⁹ Al-Isra', 16.

²⁰ Al-Beqare, 185.

osvjetljavanje ili odbrana, ostaje i ime mjerila, svjetiljke ili oružja.

Također, potrebno je da budemo svjesni i ovog: Suština je u ispravnom imenovanju onoga što se imenuje kao ispravan cilj, a ne u pukom imenu za jednu formu, koja nikada nije cilj. Međutim, uobičajenost nas sprječava u tome, a to je upravo ono što zagovaraju mukallidi (oponašatelji) iz reda pristalica hadisa (*ashābu-l-hadīth*), haševijje²¹ i el-mudžessime²² koji se u tefsiru zadržavaju na izvanjskim značenjima kur'anskih ajeta (*zavāhiri-l-ājāt*), a, u suštini, ne zadržavaju se na izvanjskom već na uobičajenom načinu identificiranja pojmova (*teškhīsu-l-mesādiq*).

No, ova izvanjska značenja jasno ukazuju na dvije stvari: da oslanjanje na uobičajeno u razumijevanju značenja kur'anskih ajeta izaziva nejasnost u značenju i razumijevanju kao, npr., u ajetima:

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ؛ نِيكَو نِيْجَ كَاو أون!؛ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ *Pogledi do Njega ne dopiru, a on do pogleda dopire: عَمَّا يَصِفُونَ*²³ *Hvaljen neka je Allah koji je daleko od onoga što oni iznose!*

Ovim se ljudi pozivaju da se ne ograniče na uobičajeno i njima blisko razumijevanje značenja kur'anskih ajeta, kao što izbjegavanje pogreške i pogrešnih zaključaka jeste nešto što čovjeka poziva da se drži naučnog istraživanja u razumijevanju istina Kur'ana i identificiranju njegovih uzvišenih ciljeva. Postoje dvije vrste ovog pristupa. Prvi je da naučno, filozofski ili na drugi način istražujemo neko pitanje o kojem se govori u nekom kur'anskom ajetu i da na taj način dođemo do istinskog odgovora na to pitanje i da, shodno, tome, taj ajet tumačimo. Ovaj metod iziskuje teorijsko istraživanje, ali ga Kur'an, kao što je već spomenuto, ne iziskuje. Drugi pristup podrazumijeva da Kur'an tumačimo Kur'anom i da značenje jednog ajeta objašnjavamo ajetom koji mu je sličan razmišljajući zajedno o njima, a našto i sam Kur'an poziva, i identificirajući pojmove putem njihovih posebnosti datim u ajetima. Uzvišeni Allah kaže: *وَدَرْكُنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ* *Mi tebi objavljujemo Knjigu kao objašnjenje za sve*²⁵ – daleko od toga da Kur'an bude objašnjenje za sve, a ne bude objašnjenje za sebe samoga! Uzvišeni također kaže: *هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ* *Uputa ljudima i Jasan dokaz Pravoga Puta i*

²¹ Oni koji doslovno tumače tekstove Kur'ana i hadisa; doslovnjaci, bukvalisti.

²² Antropomorfisti.

²³ Aš-Šura, II.

²⁴ Al-En'am 103.

²⁵ An-Nahl, 89.

razlikovanja dobra od zla,²⁶ kao i: وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا... i *Mi vam objavljujemo Jasnu Svjetlost*.²⁷

E, sad, kako to da Kur'an bude Uputa i Jasan dokaz i Kriterij razlikovanja dobra od zla i Jasna Svjetlost ljudima u svemu što im je potrebno, a da im to ne bude kad je on sam u pitanju, a on im najveća potreba?! Uzvišeni Allah kaže: وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا *One koji se budu zbog Nas borili Mi ćemo, sigurno, putevima koji nama vode uputiti*²⁸ – a koja je to borba veća od ulaganja truda u razumijevanju Njegove Knjige?! I koji je to put koji više upućuje od Kur'ana?!

Brojni su ajeti koji govore o ovom značenju, a o kojima ćemo detaljno raspravljati kada budemo govorili o *muhkem* i *mutešābih* ajetima na početku sure Ali Imran.

Allah je Vjerovjesnika, s. a. v. s., podučio Kur'anu i učinio ga učiteljem Njegove Knjige, kao što On kaže: نَزَّلَ بِهِ الرُّوحَ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ *Objavljuje ga (Kur'an) Džibril na tvoje srce...*; وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ; *A tebi objavljujemo Opomenu da bi objasnio ljudima ono što im se objavljuje;* ... *da im ajete Njegove kazuje i da ih očisti i da ih Knjizi i mudrosti nauči*,³¹ a Vjerovjesnik, s. a. v. s., na tu poziciju postavio je svoje potomstvo i svoju porodicu u autentičnom hadisu (*muttefaq 'alejh*) koji glasi: "Ostavljam vam dvije dragocjene stvari (*theqalejn*) koje, ako ih se budete pridržavali, nikada poslije mene nećete zalutati: Allahovu Knjigu i potomstvo moje porodice. Ovo dvoje se neće odvojiti sve dok me ne sretnu kod Havda (Izvora)".³² Uzvišeni Allah je

²⁶ Al-Bekare, 185.

²⁷ An-Nisa', 174.

²⁸ Al-'Ankebut, 69.

²⁹ Al-Bekare, 193.

³⁰ An-Nahl, 44.

³¹ Al-Džumu'a, 2.

³² Zejd b. Erkam veli: *Jednog dana Allahov Poslanik, s. a. v. s., nam je održao govor kod vode koja se zove Hummen a nalazi se između Mekke i Medine. Zahvalio se Allahu i pohvalio Ga. Vazio je i opominjao a potom rekao: O, ljudi, ja sam samo čovjek. Samo što mi nije došao iza slanih moga Gospodara pa da mu se odazovem. Ja vam ostavljam dvoje što je veličanstveno: Allahovu Knjigu u kojoj je uputa i svjetlo, pa se prihvatite Allahove Knjige. Zatim je podsticao da se slijedi Allahova Knjiga. Zatim je rekao: I ostavljam vam svoju porodicu. Opominjem vas Allahom za svoju porodicu! Opominjem vas Allahom za svoju porodicu! Opominjem vas Allahom za svoju porodicu! Husejn ga je upitao: "Ko je njegova porodica, Zejde!? Zar nisu njegove žene!?" Rekao je: Njegove žene su od Ehli-bejta, a Ehli-bejt su oni kojima je*

potvrdio njihovo znanje Kur'ana: *إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا* Allah želi da od vas, o, porodico Poslanikova, grijeha odstrani i da vas potpuno očisti; *إِنَّهُ لَفَرَّانٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ*³³ On je, zaista, Kur'an plemeniti / u Knjizi brižljivo čuvanoj - / dodirnuti ga smiju samo oni koji su čisti.³⁴ Njihov metod u podučavanju i tefsiru bio je taj metod, kako je to do nas iz njihovih predaja u tefsiru, što ćemo kasnije navesti na prikladnom mjestu. U onome što je preneseno od Vjerovjesnika, s. a. v. s., i imama Ehli-bejta u okviru predajnih razmatranja (*ebhāth rivā' ijje*) u ovoj knjizi, istraživač ne može naći nijedan primjer da su se oni u tefsiru kur'anskih ajeta služili racionalnim i spekulativnim dokazima, niti naučnim pretpostavkama.

Vjerovjesnik, s. a. v. s., je rekao: "Kada vas pogode smutnje poput noćne tmine, držite se Kur'ana; on je zagovornik čije se zagovaranje ostvaruje i pouzdani zastupnik; ko ga bude uzeo za vođu, on će ga odvesti do Dženneta, a ko ga ostavi, odvest će ga u Vatru; on je dokaz koji ukazuje na Pravi put; on je Knjiga pojašnjenja, objašnjenja i ostvarivanja; on je Jasni govor a nije šala; on ima vanjsko i unutarne; njegovo unutarne je mudrost, a vanjsko – znanje; njegovo vanjsko je lijepo, a unutarne duboko; on ima mnoge granice, a njegove granice opet imaju mnoge granice; njegove divote ne mogu se iscrpiti, niti njegove čudesnosti proći; u njemu su svjetiljke Upute, svjetionik mudrosti i vodič do znanja onome ko zna atribute. Zato neka čovjek izoštri svoj vid i neka njegov vid dosegne atribut, sačuvati će se propasti i izbaviti iz smetenosti. Jer razmišljanje je život srca koje vidi, kao što i onaj koji ima svjetlo hoda po mraku. I zato čovjek mora tražiti izbavljenje i malo čekati." Alija, a. s., (opisujući Kur'an) kaže: "Jedan njegov dio govori o njegovom drugom dijelu i jedan dio svjedoči drugi dio".

Ovo je pravi i ispravan put kojeg su slijedili učitelji Kur'ana i njegove upute – neka su Allahovi blagoslovi na sve njih!

zabranjena sadaka poslije njega! Upitao sam: *Ko su oni!?* Rekao je: *Alijina porodica, Ukajlova porodica, Dža'ferova porodica i Abbasova porodica.* Upitao je: *Svima njima je zabranjena sadaka!?* Odgovorio je: *Da!* (*Muslimova zbirka hadisa sa komentarom*, prev. Š. Kurdić i S. Rebronja, Knjiga VII, Zenica – N. Pazar, br. hadisa: 2408, str. 338). – Ovaj hadis prenose još i Imam-i Ahmed (18464; 18508) i Darimi (3182). Prema drugome ehli-sunnetskom mišljenju, Ehli-bejt čine: Alija, Fatima, Hasan i Husejn, neka je Allah njima zadovoljan!

³³ Al-Ahzab, 33.

³⁴ Al-Vaqi'a, 77–79.

Mi ćemo, uz Allahovu pomoć, pisati ovim metodom u istraživanju plemenitih kur'anskih ajeta u okviru (naših) objašnjenja izbjegavajući oslanjanje na filozofsko-spekulativne dokaze, naučne postavke ili irfanska (spoznajna) otkrovenja. Izbjegavat ćemo, također, da navodimo poente izuzev onih književne naravi koje iziskuju stil arapskoga jezika ili očigledne i praktične premise oko kojih ne postoji razilaženje u razumijevanju.

Iz ovih gore navedenih objašnjenja o ovom metodu jasno proizlazi sljedeće:

- spoznaje (*me' ārif*) koje se odnose na Allahova, dž. š., imena i atribute kao što su život;
- znanje, moć, sluh, vid, jedinstvenost i dr. što se tiče (Božije) Biti (*Zāt*), zapazit ćeš da nju Kur'an drži nepotrebnim za opisivanje;
- spoznaje koje se odnose na Božije djelovanje kao što su stvaranje, naređivanje, volja, htijenje;
- upućivanje, odvođenje u zabludu, zadovoljstvo, nezadovoljstvo i drugo različito djelovanje;
- spoznaje koje se odnose na posredujuća sredstva između Allaha i čovjeka poput Zastora;
- Lehva (Ploče), Kalema (Pera), Arša (Trona), Kursa (Prijestolja), Bejtu-l-ma'mura (Nastanjene kuće), neba, Zemlje, meleka, šejtana, džina i dr.;
- spoznaje koje se odnose na čovjeka prije njegova dolaska na Ovaj svijet;
- spoznaje koje se odnose na čovjeka na Ovom svijetu poput historije ljudi, znanja o njemu;
- samome, o temeljima društva, vjerovjesništvu i poslanstvu, Objavi i nadahnuću, Knjizi, vjeri i šerijatu. U ovu temu ubrajaju se i položaji vjerovjesnikā koji proizlaze iz jasnih kazivanja o njima;
- spoznaje koje se odnose na čovjeka poslije Ovoga svijeta kao što su Berzah i Povratak;
- spoznaje koje se odnose na ljudski karakter (ahlak). U ovu temu spadaju i položaji evlija (Allahovih prijatelja) na putu pokornosti poput islama, imana, ihsana, ihbata (poniznosti), ihlasi (iskrenosti) i dr.

Što se tiče ajeta koji sadrži propise (*ājātu-l-ahkām*), izbjegavali smo njihovo detaljno objašnjenje jer se ono može pronaći u fikhskim knjigama.

Iz ovog metoda istraživanja proizlazi da nismo interpretirali ajete na način koji se protivi njihovom očiglednom značenju. Što se tiče riječi *te'vīl* u značenju kojeg Kur'an navodi na više mjesta, to nije, zapravo, "značenje", već nešto drugo.

Na kraju različitih komentara, u okviru predajnih razmatranja, navest ćemo neke predaje prenesene od Vjerovjesnika, s. a. v. s., i imama Ehli-bejta – neka je Allahov mir na sve njih! – na općenit i poseban način. Što se tiče predaja od mufessira ashaba i tabi'ina, budući da u njima ima konfuzije i kontradiktornosti, one ne mogu služiti kao dokaz jednom muslimanu.

Pažljivi istraživač prenesenih predaja od njih (Vjerovjesnika, s. a. v. s., i imama) uvidjet će da je ovaj novi metod, na kojem se temelje objašnjenja u ovoj knjizi, najstariji tradicionalni metod u tefsiru kojeg su primjenjivali učitelji Kur'ana – neka je mir na sve njih!

Također smo navodili različite teme: filozofske, naučne, historijske, društvene i moralne, onoliko koliko je to potrebno i ograničavajući se na temeljne premise bez iznošenja detalja.

Molimo Uzvišenog Allaha za pomoć i podršku jer je On najbolji pomagač i upućivač!

Božiji siromah,
Muhammed Husejn et-Tabataba'i

Priradio i s arapskog preveo: Almir Fatić

Translation and commentary of the foreword to the tafsir *Al-Mīzān* of Allamah Tabataba'i

Summary

Muhammad Husayn Tabataba'i (1903-1981), known as Allamah Tabataba'i, is one of the greatest Iranian Shia philosophers in the 20th century. His most famous work is Tafsir (Commentary of the Quran) under the title *Al-Mīzān fī tafsīr al-Qur'ān* in twenty volumes, on which he worked from 1954 to 1972. In his foreword (*al-muqaddima*) to *Al-Mīzān*, Tabataba'i concisely describes the method of research (*maslak al-bahth*) applied in this work. He also speaks conclusively about the history of tafsir, the causes of the division in tafsir, older and newer tafsir methods and their shortcomings, as well as his own methodological views and their interpretative consequences. Because of the undoubted tafsir importance and originality of the foreword to *Al-Mīzān*, the author offers his translation into the Bosnian language with short comments in footnotes.

Keywords: *al-muqaddima*, translation, comment, *tafsir*, method